

Tari István

Zárványban

Az ezeréves határnál

– Ezek az örültek tényleg lebombáztatják magukat? – kérdezi dörmögő hangján Lajos, aki Lendváról hív föl 98 őszén.

– Le – vágom rá, mondom a telefonba magabiztosan, életünkre, szüleink életére, arra az utóbbi nyolcvan évre gondolva, amikor is felénk egyesek egészen jól megélhettek a szabad rablásból, annak helyi színekkel gazdagodó, túlcserdülő változataiból. – Amit könnyen szereztél, arról elég könnyedén le is tudsz mondani – fontoskodom krákogva, szememmel az ökörnyál hosszan elnyúló, fényes szálába kapaszkodva. Akkoriban hagyom el hosszabb időre a cigarettát, melyért nem akarok sorba állni a háborús zűrzavar egyre feketébbé váló piacán. Akkor érzem először, és nagyon határozottan azt, hogy a filmet, mely egyre inkább foglalkoztat, meg kell csinálnom. Róluk, akik a legveszélyeztetettebb helyzetben élnek, róluk, akik nem biztos, hogy szülőföldjükön maradhatnak ebben a fölfokozott, menekülteket nagyüzemileg létrehozó tébolyban. Már az is a világ csodája, hogy idáig megőrizték nyelvüket, szokásaikat, ott lenn, délen, a Kárpát-medence legdélebbre eső magyar szigetén. Zárványban élve, saját világukba zártan létezve.

zárvány főnév -t, -ok, -a

1. (ásványtan) Vmely ásványban körülzárt idegen anyag (gáz, folyadék, kristályos szemcse, állati és növényi maradványok).

2. (növénytan) A sejt plazmájában jól megkülönböztethető, különálló élettelen részecske (keményítőszem, olajcsepp, kristály, gyanta, balzsam)

3. (kohászat) Öntési hibából az öntecsben bezártan visszamaradó apró gázbuborék v. egyéb idegen (nem fém) anyag. A zárvány rideggé teszi a nyersvasat.

(A Magyar Nyelv Értelmező Szótára)

Az ezeréves határnál

Már 1975-től, amikor csak tehetem, meglátogatom őket.

A Zárványban.

Ott mondja nekem egy nyolcadikos lány, miután a Kevepallósról Székelykévére átruccanó legényekről, kakaskodásokról, verekedésekről, no meg az évszázad legnagyobb tartott bokszmeccséről beszélgetünk: kiszámítottuk, hogy édesapámnak négy és fél millió évig kellene dolgoznia azért a pénzért, amit Ali kapott.

Erre a **négy és fél millió évre** még ma is emlékszem.

Jól belém akadt...

Ami lenyűgöz: kicsiben, egy picit másként, ám minden együtt van. Minden megvan ott.

És működik!

A Zárványban.

Csak az a bennszülött füledtség, az a mindenkimindenkinek-a-rokonából adódó bennfentesség szokatlan, kezdetben elég szokatlan. Számomra, a kívülálló számára.

Jól érzem magam közöttük.

Furcsa nyelvükben, gyönyörű tájnyelvükben – mely a 18. század közepének Csíkban beszélt nyelvi állapotát őrzi, menti át – örömmel mártózom meg.

Csináljunk egy filmet a falunkról! – nyaggatnak ketten később. Kamerásoknak nevezik magukat, a többiek is így nevezik őket. Keresztelők, első áldozások, lakodalmak, emberi sorsfordulók egyre fontosabbá váló külsőségeinek megörökítőiként sejthetik azt, hogy a saját közösségükről szóló – és jó! – filmben mennyi lehetőség szunnyad. – Filmeztek minél többet saját szokásaitokat – biztatom őket –, melyek megkülönböztetnek titeket a többiektől. – Mindent lekameráztam már – mondja fiatal korára elhízott főnökük fellengzősen –, gyere, nézd át az anyagomat, mert arról a vágyamról, hogy egy igazi filmet csináljak, nem mondok le. Tetszik az eltökéltsége ennek az anyai ágon bolgár, apai ágon magyar származású kamerásnak, aki gyerekkorát a Kárpát-medence legdélebbre fekvő részén, a Duna-töltés közelében kialakult tanyacsoport egyik tanyáján – ahogyan ők nevezik: a Székeli Réten – töltötte, aki épp a film készítésének idején, saját kisiskolás fiától tanul magyarul írni. Egy ideig húzom-halogatom a dolgot, ám a Balkáni Hentes örültsége bármikor ellenünk fordulhat ott délen, Belgrád közelében, Szendrónél, ahol a Rigómezőn fölszított szerb sovinizmus, háborús uszítás már átkelt Ó-Szerbiából a Duna új hídján.

Igen, talán a film őrizheti meg a legjobban annak az emlékét, amit a Zárvány eddig megőrzött.

Nyilván a drágakövek szakértőinek van a legtöbb közülük a zárványhoz.

– Hát nagyon nehéz két egyforma követ találni – mondja egyikük. – Általában a szín az, ami megragadja az embert, és az egy lelőhelyről származó kövek általában egyforma színűek, de különböző minőségűek. Viszont a zárványok alapján mintha minden kőnek személyazonossága lenne. Mindent, ami a kőn belül van, összefoglalóan zárványnak hívunk. Ez lehet benne egy kis repedés, levegő, buborék, egy másik drágakőnek a kristálya vagy más idegen anyag. A zárvány bármi lehet, így tényleg nincs két egyforma kő.

Nagyon tiszta kövek sincsenek.

Például a gyémántnál akkor hívunk teljesen tisztának egy követ, ha a tízes nagyítóval semmilyen zárvány nem látszik benne. Ha húszas nagyítóval lehet benne látni, az már a tisztaság szempontjából nem számít. A színes köveknél pedig ha az ember szabad szemmel nem lát benne zárványt, akkor azt tisztának ítéljük, bár valójában nem az, mert van benne zárvány. Baj is lenne, hogyha nem volna

benne, mert rendszerint a zárványok alapján lehet megkülönböztetni őket a szintetikus kövektől.

Egy ködös novembervégi napon indulok meg feléjük. A film felé.

A Zárványba.

Koszorúautóbuszok savanyú, szűrős lábszárgában, izzadságszagában zötykölődve, föltűnés nélkül, a háborús uszítástól eltetvesedő, lepusztuló fővároson keresztül érkezem meg a helyszínre. Föltűnés nélkül kell munkához látni ott, ahol nem kívánatosak a dokumentumfilmek készítői. A legnagyobb televíziós társaságok kameráit is gátlástalanul lefoglalják, elrabolják azokban az időkben a Balkáni Hentes pribékjei. A két SVHS kamerát, munkatársaim felszerelését is ez a veszély fenyegeti.

Ők, népi kamerásaim – így nevezem munkatársaimat – bíznak szülőfalujukban, abban, hogy

megússzuk árulók, besúgók nélkül. Mert az árulók, a besúgók is időnként fölvételeket készíttetnek magukról, családtagjaikról az én népi kamerásaimmal. Megbeszélem velük a forgatás helyszíneit, azt is, hogy együtt nem mutatkozunk a faluban.

A filmet négy részesre tervezem, a négy évszak órájához igazodva, ahogyan azt elődeink tették. Az első részben, a rövid történelmi áttekintés mellett, azoknak az emberi erőfeszítéseknek a nyomait szeretném megmutatni, melyek a bukovinai székelek idetelepítése után az Al-Duna mente jelenlegi képét kialakítják. A második rész az impériumváltásra, megkapaszkodásukra, fölemelkedésükre, az egypártrendszer idejének érzékletes ábrázolására összpontosítana. A harmadik rész a kilencvenes évek háborús iszonyatáról szólna, míg a negyedik rész a legdélebbi területen élő egyik magyar ember portréjának alaposabb megrajzolására vállalkozna.

Az döbrent meg a leginkább, hogy népi kamerásaim nem tudnak állványról filmezni, eddigi munkájuk során nem volt szükségük állványra, eddig mindent vállról fölvételeztek.

Egyetlen kapaszkodóm van csak: így nem lehet, így nem szoktak filmet csinálni.

Ezért vágok bele.

**Ezer esztendeje annak,
Hogy a magyarok itt laknak
Most akarják, most akarják kiirtani**

De az Isten, a jó Isten nem engedi – énekel legidősebb beszélgetőtársam, Szócs Boldizsár, aki gyermekként közelről láthatja, megtapasztalhatja azt, hogyan is ködösül el, válik emlékké az ezeréves határ. Ennek a határnak a közelébe telepítették a Bukovinában élő székelyeket, Szócs Boldizsár őseit is, az 1880-as években. Szócs Boldizsár édesapja még kint született Bukovinában, Andrásfalván. Akkoriban – meséli Bódi bátyám – ahogy az faluhelyen lenni szokott, Bukovinában is két partiban voltak a legények.

Elég nagy volt ott a szegénység...

Ha mind szegény volt is, de csak voltak közöttük egy kicsit jobb módúak. Azok, akik pénzesebbek voltak, elmentek a kocsmába, ittak bort. Ezeknek a szegényeknek meg nem volt rávalójuk. Azt mondta erre az egyikük: gyerünk az erdőbe, igyunk **viricset!** Ott az erdőben beleütötték a fába a baltájukat vagy az erősebb késüket, melyeknek nyomán édesebb víz, valamilyen lé folyt ki, azt megszópták, beleengedték valamibe és aztán: no, **ha ittunk, akkor már énekeljünk!** Csúfolták is őket: **oda vannak a**

cibinyiek (Tibeni=Istensegítség) **viricset inni, de jó kedvük van!**

Máma nincsenek szívre ható énekek, mesék, csak lökdösőcskék vannak.

Amikor én gyermek voltam, elszöktem otthonról, elmentem az erdőbe madarászni. Mikor béértem az erdőbe megláttam egy nagy tölgyfát. Hát felnézek, látok ott egy likat. Felmásztam én a tölgyfára, megpróbáltam bédugni a kujakomat s nem fért bé a kujakom. Megfordultam s bédugtam a fejemet. Akkor meghallgattam, hogy csicseregnek a seregék. Kihúztam a fejemet, bédugtam a kujakomat, kiszedtem a seregéket, jól megszorítottam az ingemet, belégyúrtam a kendergatyámba, kendermadzagval jól megszorítottam és a kebelembe raktam a seregéket. Le akartam én szökni a fáról, ha tudtam volna. Ahogy akartam leszökni, a seregék elkezdtek repülni a kebelembe, felkaptak. Vittek, repültek. S éppen a Szucsáva vize ott folyt el a falunknál, s anyámék a Szucsávába' mosták a kendervásznat. Sulykolták. S én repülök ott keresztül. Anyám kiabál:

– Hova repülsz fiam?

– Nem tudom, anyám, visznek a seregék.

– Húzd ki az ingedet!

Kihúztam az ingemet, a seregék elrepültek s én beléleccsentem a Szucsáva vizibe.

Ha ki nem húzom az ingemet, még most es repülnék.

Nézem a repülőből készített felvételeket, al-dunai képsorokat. Imi, a népi kamerások főnöke, jóban van a mezőgazdasági birtok repülőgépeinek pilótájával, ennek köszönhetően érdekes légi felvétele-

ket készíthet Székelykevéről, az al-dunai székelyek életteréről. Madártávlatból látszik csak igazán jól a Duna kiszögellése: a Szakadó. Az a hely, ahol valamikor a Duna, átszakítva a töltést, egy könnyecsepp alakú, majd ötven méter mély tavat vájt a tájba. És az is főnről vehető ki, hogy itt egy tájegység véget ér.

S az a magányos, sárga katonai őrház a Duna partján, a töltés tövében?

Talán már lakói sem tudják: az ezeréves határ emlékét őrzi...

Kánaánt ígértek nekik

Szabad a madárnak ágról ágra szállni

Csak nekem nem szabad a hazámba' élni –

hallgatom azt az eredeti, fonográffal készített hangfelvételt, melyen egy bukovinai asszony énekel. És a Kárpát-medence térképének ráncait, fönt, északkeleten, Bukovina gyűrdőseit nézegetem. Radóc környékét fürkészem. Innen közúton 260-270 kilométerrel délebbre, Csíkszereda közelében van Madéfalva: minden ott kezdődött.

Madéfalván, a székely vértanúk emlékműve előtt Ferenczes István, kiváló erdélyi, csíki költőtárs, a Székelyföld folyóirat alapító főszerkesztője, fehér ingben, fekete pulóverben, szürke zakóban, frissen borotváltan.

Ferenczes István: Ez az emlékmű az 1764-es vérfürdő emlékére épült, Köllő Miklós gyergyócsomafalvi szobrász tervei alapján. Az történt, hogy a Rákóczi-szabadságharc után az addigi székely katonáskodást a birodalom felszámolta, azért mert megbízhatatlanoknak minősítette az addig katonáskodó székelyeket. Viszont a birodalmi érdek később nagyon megkívánta a határok

védelmét, ezért próbálta létrehozni a Kárpátok mentén a különböző határőr ezredeket. – És ezt erőszakosan szervezték meg: reguláris katonaságra kényszerítették volna a székelységet, német vezényszó alatt, ami ellen nagyon tiltakoztak. Már az 1760-as évek eleitől tiltakoztak ellene. Mozgolódtak. Főleg papok voltak a szellemi vezetőik. Végül is Bukow generális irányításával nagyon keményen letörték ezt az ellenállást. A háromszéki és csíki székelyek itt a csíki havasokba, szépvízi Szalonkapatakába gyűltek össze, hogy kollektíve megtagadják a fegyverfelvételt. Jöttek a téli ünnepek, onnan – az élelem is fogytán volt – onnan jöttek le vízkereszt ünnepén ide Madéfalvára, itt éjszakázni és pihenni...

És akkor a császári hadsereg Carato ezredes vezényletével körbevette a falut, hetedikén, január hetedikén hajnalban és rájuk lövetett s lemészárolt itt, a táblán lévő szöveg szerint: kétszázat, az a kétszáz ember ide van eltemetve; más források szerint háromszáz, harmadik forrás szerint négyszáz embert, négyszáz halálos áldozata volt a madéfalvi

vérfürdőnek. És rengetegen menekültek el családotól be Moldvába. Később Hadik András császári generális, miután Bukovina kormányzója lett, ő gyűjtötte össze a Moldvába szanaszét szóródott, kimenekült csíki és háromszéki székelyeket, zömmel ők voltak. Így alapították ott meg Bukovinában: **Fogadjisten, Istensegítség, Hadikfalva, Andrásfalva és Józseffalva** nevű helységeket. Többszöri áttelepítési hullámban hozták ezekről a településekről a székelyeket Magyarországra. Ez a csoport székely ember megjárta az utóbbi kétszáz év minden kálváriáját.

**Szomorú az idő
El akar változni
Szomorú én szívem
Meg akar hasadni.**

**Fudd el jó szél, fudd el
Hosszú jutnak porát
Fúdd el jó szél, fudd el
Az én szívem baját** – éneklí a régi hangfelvételtől az a karcos férfihang, mely a hosszú utat **hosszú**

jutnak ejti. Borzong a víz, lúdbörzik az Al-Dunán, a Szakadó borulásában, szemerkélő esőjében, a korhadó fűzfák törzsénél úszkáló vízi madarak kutakodó éhségében. Ez a borzongó víz tükrözi vissza az egyik félig elsüllyedt ladik belsejéből a koratavas zöldjével lobogó fák képét.

Gyönyörű régi térképeket mutat nekem Erdei Ernő erdészmérnök, aki 30 éven át a pancsovai vízgazdaságnál dolgozott. Szerencséjére, a legtöbb régi dokumentum jobbára magyar, illetve német nyelven íródott, így Erdei Ernő nyugodtan belemerülhetett azok tanulmányozásába, aminek egy, helytörténeti szempontból is fontos, monográfia lett az eredménye.

Erdei Ernő: Ahogy gyarapodott a lakosság száma a törökök kiűzése után, a föld után szaladtak az emberek, mert az nyújtotta a megélhetési lehetőségeket itt ezen a tájon is. A Dunától, itt ezen a mi tájunkon, el kellett szakítani az árterületeket. 1867. május 5-én, császári rendelettel, át lettek engedve az öblözetek, tehát a dunai ártér, az örvidék

községeinek, azzal a föltétellel, hogy saját erejük-ből kiépítik a töltéseket, és tíz év leforgása alatt kifizetik a kincstárnak a nekik juttatott földek árát, húsz forint holdanként. Ha ezt nem teszik meg, ez is benne volt a császári rendeletbe', akkor telepe-sekkel intézik az öblözetek hasznosítását. A ha-tárőrvidék falvai, vagyis községei akkor – ugye, a katonák sose szerettek dolgozni – nemet mondtak ennek a császári rendeletnek és ebből kifolyólag a következő évben, tehát 1868-ban, megkezdődtek a telepítések. Akkor alakult a hatodik öblözetben **Mária föld**, a későbbi **Hertelendyfalva**, **Ivanovo** va-gyis akkor **Sándoregyháza**, és **Gyurgyevó**, a ké-sőbbi **Székelykeve**. Gyurgyevóra bolgárok és né-metek kerültek, Mária földre szlovákok és németek, Sándoregyházára ugyancsak bolgárok.

Németh Ferenc művelődéstörténész cikksoroza-tot írt a bukovinai székelyek áttelepítéséről.

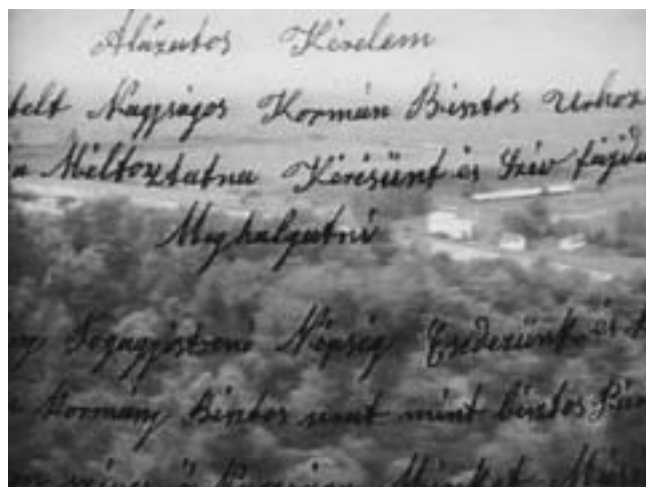
Németh Ferenc: A Vajdaság közismerten a múlt-ban népek országútja volt, egyeseknek ez tágas átjáróház volt, másoknak otthon, haza. Így volt ez az al-dunai székely telepítés esetében is.

Erdei Ernő: Az első kezdetleges töltések nem bírták ki azt a nagy árvizet, amely 1876-ban el-mosta őket. Azután, hogy az emberek mégis meg-élhessenek, megmaradhassanak ezen a tájon: Sándoregyházát körgáttal vették körül, Mária föld új helyre költözött, a mai Hertelendyfalva helyére, Gyurgyevót pedig, a lakosság többségét, széttele-pítették, de maradtak ott azért még lakosok... És, ami a legfontosabb: 1882. február 4-én megalakult a PANC SOVA-KUBINI ÁRMENTESÍTŐ ÉS BEL-VÍZSZABÁLYOZÓ TÁRSULAT, azzal a föladdal, hogy kiépíti a kellő méretű gátakat, és az így védett területen, tehát a hatodik és a hetedik öblözetben a 22 000 hektáron kiássa a csatornákat.

Németh Ferenc: Hiányzott tulajdonképpen a megfelelő munkaerő. Erre alkalmasnak bizonyultak a székelyek, akik már úgymond alig várták a mostoha életkörülmények miatt, hogy visszatelepüljenek az or-szágba. Ez egy székely láz volt tulajdonképpen, amely 1882-ben, 83-ban, ugye, a tetőpontjára hágott, és ezt a korabeli lapokból nagyon szépen láthatjuk, hogy ez hogy történt. A betelepítés nagy sajtóvisszhangja tulaj-donképpen előkészítette a közvéleményt is a széke-lyek fogadására, és utána ez be is bizonyosodott, hogy miközben ők vonaton, szekereken és egyéb módon megindultak Dél-Bánát felé, mindenhol nagyon szép fogadtatásban részesültek. Az első csoport indulására 1883. március 30-án került sor. Hatszáz ember indult Andrásfalváról. A székelykeveiek elődei egy különvo-nattal indultak 1883. május 11-én Szucsávából, 900 emberrel. Ezer személy érkezésére számítottak, és végül is három-, sőt, egyes adatok szerint négyezren is érkeztek, több hullámban.

Egy betűvetéshez nem szokott kéz által írt levél fölött merengek. 1883. július 3-án írta ezt a levelet Bukovinából ide, a Dél-Bánáságba, Gyurgyevóra telepített székelyek nevében **Barabás Márk**. Tudom, hogy az íráshoz nem szokott, a pontot a vesszőtől megkülönböztetni alig tudó emberek mennyire nehezen ülnek le a fehér papír fé-nye elé, mekkora kínokkal küszködve fogalmazzák meg mondanivalójukat, mely csak a legfontosabb, legéletbe-vágóbb kérdéseikről, gondjaikról szólhat. Budapesten, az Országos Levéltárban bukkant erre a levélre **Galambos Tibor** pancsovai levéltáros.

Alázatos Kérelem
A tisztelet Nagyságos Kormán Bisztos Urhoz
Hogyha Méltóztatna Kérésünk és Szív fájdalom-
munkat
Meghalgatni

Mi szegény Fogagyisteni Népség Esedezünk és kérjük Igen

Szépenn a kormány Biztos urat mint biztos Pártfogonkat

hogy legyen szíves ő Nagysága Minket Másik hejre

telepíteni inen eről a hejről – kezdi keserű levelét Barabás Márk.

Erdei Ernő: A gátak már 1883 novemberében készen álltak, 1887-ig ki lettek ásva az öblözetek főcsatornái, és 1897-ben át lett adva rendeltetésének a kubini szivattyútelep, amely akkor négy köbméter vizet tudott átemelni másodpercenként az öblözetből, a hetedik öblözetből a Dunába. Két és fél millió köbméter föld mozgatásával épültek ki a töltések, és ezt emberi erővel, talicskával, dragacsokkal, kordékkal fölépíteni, hát ez tényleg komoly, nagy teljesítmény volt. Az építkezés 1882-ben kezdődött, de teljes lendülettel csak a következő évben épültek. Akkor már a mi székelyeink itt voltak, és hát részük volt ebben a munkában...

Németh Ferenc: A székelyek életvitele, szokásai merőben különböztek az itteni, környező nép szokásaitól. Téves volt az a feltevés, hogy a székelyeket nehéz földmunkák végzésére akarták fölhasználni, de ők nem tudták ezeket a földmunkákat úgy végezni. Ez egy nagy melléfogás volt. Tulajdonképpen nem tudtak velük mit kezdeni, ugyanakkor a székelyek nem értettek annyira a földműveléshez se, tehát jó napszamosok se lehettek, mert nem ilyen volt az életvitelük ott, ahonnan ide települtek.

Erdei Ernő: Kánaánt ígértek nekik, és ide értek a mocsarak közé.

Németh Ferenc: A szegedi kikötőbe 300 taligakerék nagyságú kenyeret ajándékoztak a telepeseknek, tíz tábla szalonnát, dohányt, élelmiszert és minden egyebet. A becskerekeli **Torontál** korabeli tudósítása szerint eltűnt egy székely gyerek, és egy húsz perc után megjelent teljesen új ruhában, tehát valamelyik tehetősebb szegedi polgár felöltöztette.

Erdei Ernő: Mikor idekerültek, töltésepítés volt a fő foglalkozásuk, azután a csatornaásás, a sás, a nád irtása, a meghódított földek föltörése, földművelés... Nagyon sokszor úgy emlegették őket, hogy a **hon dél-bástyái** – így becézgették őket, de önekik más gondjuk, meg más dolguk volt.

Döbbsenten betűzöm, silabizálom Barabás Márk levelét, mely vidékünk egyik legmegrendítőbb kordokumentuma a 19. század végéről. Betűhű átírással is közelebb kerülhet az ember mindahhoz, ami felénk meghatározta a létezését.

**„...mert ez nagyonn laposs hej,
Mihelyt egy keveset esík azonal tele van a kunyhonkis
vízzel elrohadot mondaní mindenünk, kivesszett a vete
ményünk a víz mójatt, aztmondhassuk hogyha a kormán
Biztos Ur ő nagysága nemkönyörül mirajtunk akor
Még a Szívünkis el hervad mí bennünk mielőtt itt meg
Megörökösödnénk ezenn a helyenn a hol most vagyunk
Megtelepedve, Még azis hogy nagyonn kised a házhelyünk
mert odahaza úgy ígérték a Tisztelt jó urak = hogy a legszegényebb emberis kap, 1 hold házhelyet és 10 holdat
a mezőnn és .2. hold legelőt és akinek még valami bizo
dalma van többetis vehetel mezejí földet,
Kérjük Ígen Szépenn a Nagyságos Kormán Biztos Urat
légyen nekünk ezel kegyelmes Pártfogonkat hogy adassék nekünk
Nagyobb házhelyünk valahol más helyenn hogy
vígasztalodna meg a mi bánatos Szívünk,
Mert oda
haza Bukovínábanis a mí falunkbann voltunk a Leg elesettebb Szerentsétlen Szegények, de Bár=
Most Engedné ugy a jó Ísten hogy a fő Kormány Biztosság által
Itt a zanya honbann lennének vígasztalva és josságal
és boldogok ha odahaza Bukovínában Szegények és
Boldogtalanok voltunk bár itt ne lennének azok mind ot,
És amínt a főntebb Említett kís házhejről mondjuk**

Panaszunkot, Csak Gondolják el a kegyelmes Urak

hogy aza 200 kvadrát öl házhejről ha ugy a házat

Földből verjük s még valamí más épületetis akkor

ha megnézzük hát a házhelyünknek mondani fele

gödör lesz még a háza hova letegyűk azis hejtveszel

Még egy kutat kell ássunk, Kérem alázatosann

a tekintetes urakat aztis számítsukel hogy egygy

árnyék Székreis mindenek Szükségevan. hát a

Mikor eszket mínd össze számítjuk ezenn a Szoross helen levő lukakat hogy abbol egyikből

a másba forrik aza bűdössvíz hát aztán még a marhák is ganyélnak aztis oda tegyűk valahova

A lukak közé,
És Csak elgondolni összeszámítva eből a lukakbol

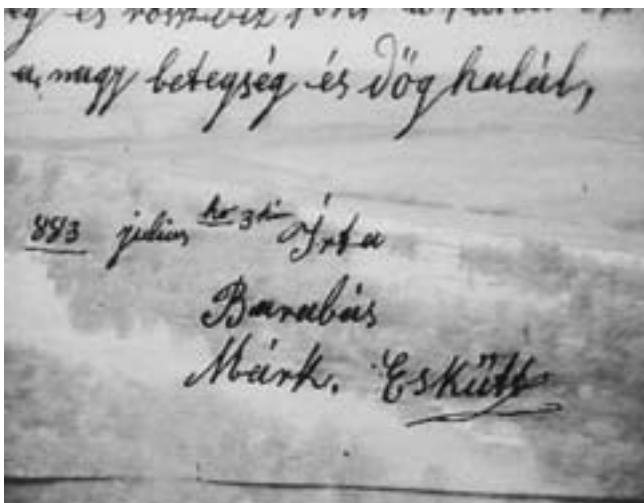
Milyen bűdösség és rosszvíz forik a kutba aztán abol

következik a nagy betegség és dögihalál,

883 július ho 3kán írta

Barabás

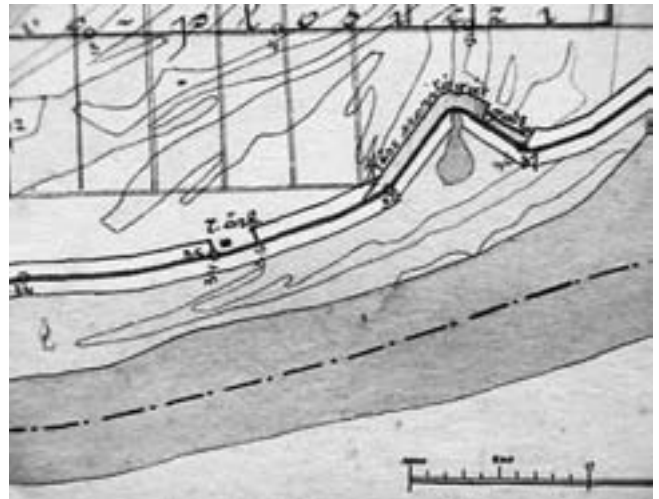
Márk. Eskütt

– A kubikosnak annak idején mennyi volt a napi teljesítménye? – kérdem Erdei Ernőtől.

– Tíz köbméter földet kellett beépíteni a töltésbe. S a mi székelyeink, hát persze, nem szoktak az ilyen munkához, és hát ezt nem is tudták teljesíteni. A hon azzal segített rajtuk, hogy köbméterenként két krajcárral többet kaptak, de így sem tudták utolérni a jó bácskai kubikosokat. Nem éppen szép szemmel néztek rájuk épp ez miatt.

Németh Ferenc: Ez egy egészségtelen vidék volt, ez a hatodik és a hetedik öblözet, és nagyon hamar megjelent a vízvérűség, a vízkór...

Erdei Ernő: 1888 márciusa, áprilisa már dunai árvizeket hozott magával, az árvíz szintje négy méterrel volt magasabb, mint a védett terület. Hullámverés is habzsolta már a töltéseket, és sok buzgár jelentkezett a mentett oldalon. Sok helyen a fél töltést mosta ki az árvíz, vagyis jobban mondva a hullámok, amelyek a Dunán hát majdnem egy és fél méter magasak is lehetnek. A védők, hát persze, igyekeztek ezt semlegesíteni, a hullámverést is és a buzgárok káros hatását, de a dunai töltés harminchatodik kilométerénél nem tudták kivédeni a zavaros

buzgárok gyors fejlődését. Az ilyen buzgárok kimosták az altalaj szemcséit, és az így kimosott altalajba egyszerűen beleroskadt a töltés. És az így leroskadt töltés fölött hatalmas víztömegek törtek be a hetedik öblözetbe. Az árvíz kétszáz méter széles és húsz méter mély utat vájt magának, elöntve az egész öblözetet, 13 638 hektár termőföld került akkor víz alá, és persze, maga Gyurgyevó is. A székelység rétje akkor tengerré vált.

Ez a szorgos nép, mert tényleg szorgos, dolgos nép ez a mi népünk, ez ki tudja magának harcolni a fönmaradást. Minden, ami a vízgazdaságban történt, a mai helyzet, hát ennek a legnagyobb és a legszebb értéke az emberek fönmaradása, a szellemi és a gazdasági föllendülése: ez a legnagyobb értéke ennek a tájnak. S ezt vétek volna elhanyagolni és tovább nem hasznosítani. A réteket, a felső földeket, a parti földeket vízgazdaságilag így megvédeni, ahogy ezt csinálták abban az időben, mondjuk így: a MAGYAR IDŐBEN, ugye, ezt máshol nem,... Szerbiában nem voltak ilyen munkálatok, ugye. Meghódítani, mondjuk, Pancsovától Dunadombóig 30 000 hektár földet gátépítéssel és csatornaépítéssel, hát ez, ugye, nagy dolog. A legnagyobb kincs, mondjuk, amit a magyar állam átadott a Szerb Királyságnak, akkori hatalomnak, hát ez valóságos gazdagság volt...

Szócs Boldizsár: Én ministráns vótam, és amikor, mert minden iskolás gyerek kellett menjen, hét órakor sorakozás, mind a templomba, fél óra mise, és vissza, és akkor már kezdődött a tanyítás. De én ministrás vótam és sokszor visszamaradtam: vagy mentünk gyóntatni, akkor a pap vitte a szentséget. És egy ministrás ment elöl csengővel. És

akkor, ha jött valaki szembe, akkor csengettünk és az letérgyepült – és ez áll. Aki nem akart leté..., az elkerülte. Láta, hogy jön a pap s a ministrás, az elkerülte, elment. És aki nem térgyepült le, még egyszer csergettem, s akkor szégyenletiben is, ugye, le, letérgyepült.

No, azért én ott történtem a mise után, nem mentem a sorba', hanem azt mondta a plébános: te és Ambrus Gáspár, süket, megsüketűt, aztán bognár lett, az, az is ott vót, azt mondja: te is Gázsikám itt maradsz. Más gyerek nem vót a ministrásokból. Azt mondja: menjünk, **jönnék be a szerbek és menjünk eleikbe**, hogy békességes úton történjen meg a dolog. Vót kiválasztva négy ember, aki az égboltot vitte, és akkor vitték, és a plébános vitte a szentséget és mink előtte, és nálam a hármás csengettyű és annál az egyes. S akkor csiling-csiling, felváltva, állandóan csergettünk. De mi nem látunk senkit. Már elértünk Székelytől arra a nagy laposra, Kovin felé, ami van. Hát akkor látunk: jön három lovas. Azt mondja a plébános: no, ezek szerb katonák, Kovin felől jöttek, beveszik Székelykevét, három katona, három, két – azután megtanultam én a rangokat –, két törzsőrmester volt, és egy káplár, egy tizedes. No akkor, amikor meglátták, hogy fogják a szentséget és úgy megyünk, akkor lenyergeltek, és levették, úgy hívták opaszács, ugye, levették, és akkor levették a sapkát. Mikor nincsen derékszija, akkor le lehet venni a sapkát és tisztelegni. Meghajoltak szépen, mind a hárman, mind a ketten, a harmadik, az fogta a lovakat, a káplár, a tizedes fogta a lovakat. Magamba' akkor elgondoltam, gyerek, elég világos gyerek voltam: hát ezek nem gyilkolnak meg senkit se! Otthon sírtak, dugtak el mindent, hogy mindent elrabolnak a szerbek. Mindent. Senkit nem bántottak. No, egy bolgár se volt velünk! Csak mink, akik a templomba' voltunk.

A bolgárok akkor nem jöttek be a templomba, akkor ők össze voltak gyűlve a községháza előtt. És akkor ők csokrot, virágcsokrot csináltak, mindent, nem is tudtak szerbül, meg bolgárul is rosszul beszéltek, nemhogy szerbül, de, de, de, picSKU mater, megjöttek oda.

Mink odáig mentünk a szentséggel, akkor megfordultak, meghajoltak, s akkor mink visszamentünk.

Bolgárok tartottak beszédet, aztán ők lettek az atyaistenek a faluba'. Sose felejttem el, őszintén, nem vagyok nemzetgyűlölő, és bolgár barátjaim

es voltak, minden, de visszatetszett nekem, hogy együtt nőttünk fel, együtt gyerekeskedtünk, minden, és úgy visszaéltek velünk szemben. Mink kisebbség, ők is kisebbségbe' vótak. Há... A legnagyobb ellenségek voltak a bolgárok a szerbekvel, világ, amióta én ismerem a világot. Mert tizenháromba' megint, akkor is a Balkán háb'..., tizenkettőbe' kitört, ugye, a bolgárok és a szerbekvel lett volna a baj, az albánokkal... Akkor, attól a perctől a bolgárok azon törekedtek, hogy nagymisé't bolgáru' csinálja a pap. Hát alig voltak a templomba', mink tele voltunk, hát hol van, hetven százalék, több mint hetven százaléka, nyolcvan százaléka színmagyar volt, és ők követelték. A németek nem követelték. Azután, amikor ők is bejöttek, nem, nem. Csak annyit követeltek a németek, hogy a magyar Szűz Máriát, aki elől volt, az oltárhoz közel, azt hátra tették és ők vettek, a Rózsafüzér Társulat vett egy német Szűz Máriát, német mintával, azt tették előre.

„Fúdd el jó szél, fúdd el, az én szüvem búját...”

Gáspár Rózsa: Ott születtem Bukovinába', Andrásfalván.

- Ott is élt, Bukovinában?
- Igen, tizenegy éves koromig.
- Iskolába is ott járt?
- Ott jártam, én nagyon jól visszaemlékszek mindenre, ami ott volt, nagyon. Még tán a falut most is látom magam előtt.
- Ott volt első áldozó?
- Ott voltam első áldozó, igen, és akkor azutánvaló évben jöttünk ide, harminché'tbe'. Az én apám tizennyolcbe' volt itten mind legínember, és akkor ő rájött arra, hogy ő még egyszer elmegy Bukoviná-

ba, körülnéz, és aztán nősül meg. S közbe' ott ráakadt az én anyámra s ott ragadt ő is megint csak. És itt volt nekik egy kis házuk a faluba, mert tizennyolcbe', ahogy kijöttek, akkor itt vettek az apjával meg testvérjével. És akkor ott megösmarkedett az én anyámmal s úgy került vissza oda. És tizennyolctól, tizenkilencetől, így, harminché'tig ott volt. Akkor ott megnősült, és akkor családot alapított, s nagyon rájött az, hogy ide vissza, itten jobb, itten jobb és jöjünk vissza, mert ottan, az igazat megvallva, nagyon sokat kellett menjenek a, ott úgy mondták, bojérok, a bojérokhoz dolgozni. S akkor eldöntötte, hogy ide jöjünk, itt volt neki testvére és jöjünk vissza ide.

Nagyon nehezen vette rá magát az én anyám, hogy ide jöjjen, mert hát ő itten nem ismert senkit. Ugye? Rokonjai voltak, mert voltak mán, ide kijöve, de ő itten nem ismert senkit. És nem nagyon akart, de hát a végin csak rávette magát, hogy eljöjünk. Hadikfalváról jöttünk vonatval, jöttünk Bukarestig, s akkor Bukarestbe' ki kellett szálljunk a vonatból, és akkor hajnalba' kaptunk másik vonatot, át Jugoszláviába, s akkor jöttünk Bavanistáig. Sose felejttem el. Itt jöttünk a kert végin, és itt olyan nádfödeles házak volt ez a sor. És én anyám akkor ám elkezdett sírni, hogy azt hitte valaki: halottat hoznak, hogy ilyen helyre hoztál, aszongya, a szép házból kihoztál ide, a nádfödeles házakba. – Nem ez a mienk! Mintha ma vóna, hát erre mind, no hál' Istenek még az emlékezőtehetségem megvan. Jól. És úgy aztán csak, itt se volt könnyű, mert akkor az lett a problémánk, hogy nem volt honpolgárság itten. Akkor meg menni köllött, jelentkezni a rendőrségen. Elejibe csak a szülők, aztán én is hogy felcseperedtem, nekem is egész sokáig, sok évig nem volt honpolgárságom. De szép volt nekem ottan. Nagyon sok karácsonfa meg bükkfa, meg ilyen erdők voltak.

– És a gyerekkori játszótársai?

– Kovács Rózsika, akkor Almási, akkor volt Radóc Anna... Voltam Magyarországon náluk. – Igen? – Mindegyiket én meglátogattam. Mind ott vannak. Bonyhád környékin, van Bonyhádon is, Aparhanton is, van Kakasdon is rokonyom. Igen ők úgy lettek kitelepítve. A második világháború idején, akkor lettek ők idetelepítve Bácskába, és akkor, mikor kiütött itt a háború egészen, akkor a partizánok, ahogy jöttek, akkor ők el kellett meneküljenek. Akkor átmentek Magyarba.

– Szívesen visszamenne oda? (Bukovinába?)
Megnézni, szétnézni...

– Volt, aki elment, Magyarországról, Aparhantról volt egy sógorom, ő elment, a kíváncsiság elvitte. De aszongya: végigmentem a falun és sírt a lelkem, mert csak más népek, nem azok, akik... Hát. Azt mondta nekem: Rózsikám, nincs mit keress ott...

Bukovina édes hazám

Bárcsak határod láthatnám

Látom füstjít, de csak alig,

Hogy az égen feketedik – énekeli Gáspár Rózsa azt a dalt, mely közösségének igen fontos kapaszkodót jelentett.

Öreganyám, Isten nyugosztalja, – meséli **Szőcs Boldizsár** – , öt öregasszony volt az utcánkba', és esszegyültek, eperpálinkát ittak, ha elfogyott az

eperpálinka, elküldtek, elmentem Wintergerschez, úgy hitták a kocsmárost, vettem ispiertet. – Eredj fiam vegyél ispiertet! – így hívták az alkoholt. Elmentem vettem ispiertet, eldugtam egy krajcárt és, mondtam: – megdrágult az ispiert! – Nem baj, fiam, nem baj – mondták és ittak, ittak. Úgy bérúgtak az öregasszonyok, összeborultak, sírtak és énekelték a Bukovina édes hazámat.

Bukovina édes hazám

Ott teremnek nagy pityókák

Nagy pityókák szapuj hagymák

Hosszú hüvelyű faszulykák.

Nagy szegénységben éltek az őseink, nagy telek voltak ott, borzasztó telek. A pityóka, az volt, a krumpli, a fő eledelük, télen, nagy telek voltak, csak pityóka és pityóka. Kék pityóka volt ott, azt ismertem, mert hoztak magot annak idején és mi is sokáig azt termeltük, ettük itt a bukovinai kék pityókát. Nem nő akkorára, mint az itteni, a legnagyobb akkorára nő, mint egy kácsatojás, és jobb ízű...

Sokáig úgy éltünk, Isten őrizzen, mint Bukovinában.

Szabad a madárnak ágról ágra szállni,

Csak nekem nem szabad a hazámba' élni

De szeretnék rózsám pedig veled élni

Ezt a világot veled eltőteni

(Énekelt László Györgyné, Bukovina)

